

ORNITOFAUNA HUTOVOG BLATA – STANJE I PERSPEKTIVE

BIRD FAUNA OF HUTOVO BLATO – STATUS AND PERSPECTIVES

Dražen Kotrošan¹, Nermina Sarajlić²

SAŽETAK

Prvi podaci o pticama Hutovog blata datiraju još sa početka 19. stoljeća, ali u naučnom smislu svojim značajem izdvajaju se istraživanja Othmara Reiserera u periodu od 1888. do 1914. godine i Svjetoslava Obratila u drugoj polovini 20. stoljeća. Početak 21. stoljeća obilježila su istraživanja vršena od strane članova Ornitološkog društva Naše ptice i EuroNatura. Na temelju literaturnih podataka i istraživanja autora sačinjen je historijski pregled od 259 vrsta zabilježenih na području Hutova blata i njegovog neposrednog okruženja. Od gnjezdarica se na ovom području ističu globalno ugrožene vrste mali kormoran (*Phalacrocorax pygmaeus*) i patka njorka (*Aythya nyroca*). Rezultati zimskog brojanja močvarnih ptica od 2008. do 2013. godine ukazuju na promjenjivost u brojnosti pojedinih vrsta, ali i ukupnog broja ptica zabilježenih u pojedinim godinama. Glavne opasnosti po ornitofaunu Hutovog blata u ovom trenutku ogledaju se u pojavi krivolova, uništavanju staništa izazvanih požarima i problemu kontrole hidrološkog režima. Svi navedeni razlozi uvjetovali su da je Hutovo blato 2013. godine od strane BirdLife International uvršteno na listu globalno ugroženih IBA područja. S druge strane, na području Hutova blata i delte Neretve su 2011. i 2013. godine registrovani kudravi pelikan (*Pelecanus crispus*) i blistavi ibis (*Plegadis falcinellus*). Kudravi pelikan je posljednji put gnjezodio u delti Neretve početkom 20. stoljeća, dok blistavi ibis ranije nije bilježen kao gnjezdarica na Hutovu blatu. Pojava ovih vrsta ukazuju da bi se rješavanjem spomenutih problema biodiverzitet ornitofaune ovog područja mogao povećati, a time i omogućilo razvijanje programa posmatranja ptica.

Ključne riječi: ptice, Hutovo blato, stanje, problemi

ABSTRACT

The first data on Hutovo blato ornithofauna date back to the early 19th century, but the first scientifically significant data were obtained by Othmar Reiser in the 1888-1914 period, and Svjetoslav Obratil in the second part of 20th century. The beginning of 21st century was marked by the researches conducted by the members of Ornithological Society „Our Birds“ and EuroNatur. Based on the literature data and the data collected during the authors' research, the historical overview of 259 bird species recorded in Hutovo blato and surrounding area

¹ Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Zmaja od Bosne 3, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina kotrosan@bih.net.ba

² Ornitološko društvo „Naše ptice“ Semira Frašte 6, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina nermina_sarajlic@yahoo.com

was made. Important breeding species of Hutovo blato are the globally endangered Pygmy Cormorant (*Phalacrocorax pygmaeus*) and Ferruginous Duck (*Aythya nyroca*). The results of International Waterbird Census from 2008-2013 show the variability in the abundance of certain species, but also in the number of individuals. The main threats to the Hutovo blato ornithofauna at this time are the illegal hunting, habitat destruction caused by the fires and the problems of hydrological regime control. These reasons have caused Hutovo blato to be listed as the globally threatened IBA by the BirdLife in 2013. On the other hand, the Dalmatian Pelican (*Pelecanus crispus*) and Glossy Ibis (*Plegadis falcinellus*) were recorded in Hutovo blato and Neretva delta in 2011 and 2013. The Dalmatian Pelican was last registered breeding in Neretva delta in the early 20th century, and the Glossy Ibis was never recorded breeding in Hutovo blato. The occurrence of these species indicates that if the previously mentioned problems are solved, the biodiversity of the area might increase, which would enable the development of bird-watching programmes.

Keywords: birds, Hutovo blato, situation, problems

UVOD

Blaga klima i raznolikosti flore i faune uvjetovali su boravak velikog broja ptica na Hutovom blatu. Najveći broj vrsta ptica je zabilježen u vrijeme jesenske i proljetne seobe, a veliki broj vrsta se zadržava i na zimovanju i gniježđenju. Značaj Hutova blata ogleda se u činjenici da se nalazi na migratornom putu ptica iz Sjeverne i Srednje Europe prema Aziji i Africi. U periodu seobe brojne vrste ptica na području Hutova blata nalaze obilje hrane i povoljne uslove za odmor, zbog čega je ovaj prostor prepoznat kao važno stanište za ptice. Tokom zimskih mjeseci ovo područje posebno veliki značaj ima za ptice vodenih staništa koje na zimovanje dolaze iz sjeverne i centralne Europe. Zbog međunarodnog značaja za ptice Hutovo blato je 1971. uvršteno u Popis močvara od međunarodnog značaja, a 1980. godine u Međunarodni projekt za zaštitu mediteranskih močvara. Međunarodni Savjet za zaštitu ptica uvrstio je 1998. god. Hutovo blato u listu međunarodno važnih staništa ptica, a 2001. godine ovo područje upisano u listu močvara od međunarodnog značaja po metodologiji Ramsarske konvencije.

METODE RADA

U radu je dat historijski pregled istraživanja ornitofaune Hutova blata, i novi podaci koje su autori prikupili tokom 2013. godine, istraživanjem močvarnog dijela Hutova blata, koji obuhvata slobodne vodene površine jezera i kanala bogate vodenom vegetacijom, površine plavnog terena obrasle trskom, rogozom i sitom, livade, komplekse obrasle grmovima rakite, kao i visoke vrbove šume, na četiri lokaliteta: Svitavskom jezeru, Deranskom jezeru, pašnjacima Plana i u blizini hotela Karaotok. Terenska istraživanja 2013. godine su vršena u okviru projekta „ORNIBA – zaštita ptičijih vrsta na Balkanu: zajednička intervencija Bosne i Hercegovine i Crne Gore“, kojeg finansira Evropska unija u sklopu programa IPA prekogranične saradnje Bosna i Hercegovina – Crna Gora, jednom mjesečno, metodom cenzusa iz tačke. Treba na-

pomenuti da je više pažnje tokom cijele godine, a posebno tokom zimskog perioda, posvećivano pticama vodenih staništa i migratornim vrstama. Detaljniji rezultati istraživanja 2013. godine bit će objavljeni u Regionalnoj studiji o vrstama ptica i migratornim putevima, koja se izrađuje u okviru pomenutog projekta.

REZULTATI I DISKUSIJA

Područje Hutova blata je od davnina privlačilo pažnju istraživača i ljubitelja prirode. Prve pisane podatke o ornitofauni ovog područja dao je entomolog German 1817. godine (Kotrošan & Papes, 2007), dok je prvi pregled ptica dao Vejsil Čurčić (1915) u pisanjima o narodnom ribarstvu u Bosni i Hercegovini. Prvi sistematični podaci datiraju iz pedesetih godina XIX stoljeća, iz radova Juliusa Fingera, Hana von Kadicha i Kurta Floerickea (Obratil, 1969). U djelu „Ornis Balcanica I“ Othmar Reiser (1939) iznosi prikaz stanja ptičijih vrsta Hutova blata u periodu od 1885. do 1919. godine. U periodu od 1956. do 1970. godine istraživanja na Hutovu blatu vršio je Dragutin Rucner (1971), koji je zabilješke o pticama Hutova blata publikovao u radu „Ptice doline Neretve“. Ovo područje privlačilo je i strane istraživače, pa su o njemu pisali i engleski ornitolog Bryan L. Sage (1964) i švicarski ornitolog Paul Gerudet (1965). Međutim, svi navedeni autori su malo pažnje obraćali na uticaj antropoloških faktora na kvalitet i kvantitet ornitofaune. Na to je prvi ukazao Obratil (1969), koji je u svom radu dao prikaz gnjezdarica i ptica koje se u ovom području zadržavaju u vrijeme seobe i zimovanja, a podatke o gnjezdaricama Hutova blata i doline rijeke Neretve dao je i Tutman (1975). U kasnijim radovima Obratil (1985) navodi da je Hutovo blato izloženo raznolikom antropogenom djelovanju – od stočarenja, košenja, paljenja tršćaka, sječe šuma, ribolova i lova sa kraja XIX i početka XX stoljeća, preko melioracionih zahvata, izgradnje nasipa, kanala, industrijskih i infrastrukturnih objekata u okolnom području, do izgradnje brane i stvaranja vodene akumulacije Svitavskog jezera za potrebe Pumpne hidroelektrane “Čapljina” na području Svitavske kasete, na Donjem blatu, što se direktno ili indirektno odrazilo na faunu ptica Hutova blata. Formiranjem otvorenih vodenih površina akumulacije u jesen 1979. godine na prostoru cca 1000 ha nestale su životne zajednice trske, site i rogoza, šaševa, plavnih livada i šuma, što je za posljedicu imalo izmijenjen sastav i kvantitet ornitofaune ovog područja.

Na osnovu literaturnih podataka i istraživanja novijeg datuma moguće je pratiti promjene u kvalitativnom i kvantitativnom sastavu ornitofaune Hutova blata, gdje se, pored isticanja neobično velikog bogatstva ptičijeg svijeta ovog područja, ukazuje i na pojavu nestajanja pojedinih vrsta. Kvalitativne promjene se posebno odražavaju na nestajanje i smanjenje brojnosti močvarnih vrsta, pa je već sredinom XX stoljeća (Obratil, 1969) došlo do znatnog smanjenja brojnosti populacija velikog broja vrsta na području Hutova blata. U djelu „Ptice Hutova blata“ (Obratil, 1969), kojim su obuhvaćena istraživanja koja je veći broj autora nesistematično vršio na području Hutova blata krajem XIX i početkom XX stoljeća i istraživanja Othmara Reisera iz perioda 1885-1919, zabilježeno je ukupno 226 vrsta ptica, a u radu Sagea (1964) se

spominje prisustvo još jedne vrste - stepskog orla (*Aquila rapax* syn. *A. nepalensis*) na preletu 18.04.1962., mada i sam autor sumnja u tačnost tog navoda. Uvidom u još jedan rad o pticama Hutova blata (Čurčić, 1915), broj vrsta ptica koje zabilježene u periodu ranih istraživanja ovog područja popeo se na 244. Sistematičnim istraživanjima ovog područja, koja su obavljena u periodu između 1973. i 1977. godine, prije do izgradnje akumulacionog jezera PHE "Čapljina" i zabilježeno je 195 vrsta ptica (Obratil, 1985), a nakon izgradnje akumulacionog jezera broj vrsta se smanjio na 148 (Obratil, 1996). Istraživanjima vršenim u sklopu Life programa 2000 godine, na prostoru Parka prirode Hutovo blato zabilježeno je 160 vrsta ptica iz 39 porodica (Obratil, 2000). Kasnija istraživanja na području Hutova blata vršena su većinom u zimskom periodu, i pažnja je uglavnom posvećivana pticama vodenih staništa (Stumberger *et al.*, 2009; Kotrošan & Dervović, 2010; Dervović & Kotrošan, 2012; Topić & Kotrošan, 2012), uz neka kratkotrajna istraživanja (Lister & Hall, 2001; Marcouse & Kotrošan, 2006) pa su u periodu od 2000. do 2012. godine zabilježene 133 vrste ptica. Istraživanjima koja su vršena tokom 2013. godine na području Hutova blata zabilježeno je ukupno 107 vrsta ptica, ali treba naglasiti da je u i tom periodu više pažnje posvećivano pticama vodenih staništa i migratornim vrstama.

Tabela 1: Historijski pregled ornitofaune Hutova blata

	A	B	C	D	E	F
ANATIDAE - patke, guske, labudovi						
1. <i>Anser fabalis</i> Latham, 1787 Guska glogovnjača - Bean Goose	X	X				
2. <i>Anser albifrons</i> Scopoli, 1769 Lisasta guska - Greater White-fronted Goose	X	X	X	X		
3. <i>Anser anser</i> Linnaeus, 1758 Siva guska - Greylag Goose	X	X	X	X		
4. <i>Branta ruficollis</i> Pallas, 1769 Crvenovrata guska - Red-breasted Goose	X	X				
5. <i>Cygnus olor</i> J. F. Gmelin, 1789 Crvenokljuni labud - Mute Swan	X	X			X	X
6. <i>Cygnus cygnus</i> Linnaeus, 1758 Žutokljuni labud - Whooper Swan	X	X				
7. <i>Tadorna ferruginea</i> Pallas, 1764 Zlatokrila utva - Ruddy Shelduck	X	X				
8. <i>Tadorna tadorna</i> Linnaeus, 1758 Utva - Common Shelduck	X	X	X			X